

törvényt, amely a második világháború valamennyi magyar áldozatáról való megemlékezés módját szabja meg.⁵⁶ Hasonló szándékok fogalmazódtak meg a Magyar Demokrata Fórum 1989 októberében elfogadott programjában.⁵⁷

A keresztény–zsidó megbékélésről és a Holocaustról folyó eszmecsere a 1990. évi választások után elmélyültek. 1990. június 12-i nyilatkozatában a magyar református egyház zsinati tanácsa sajnálatát fejezte ki a Holocaust miatt, és beismerte, hogy az egyház „gyengének bizonyult hitében és cselekedeteiben” a háború alatt. Noha a nyilatkozat nem szólt világosan arról, hogy Magyarország is kivette részét a végső megoldás programjából, leszögezte, hogy a zsidó–keresztény kapcsolatokat illetően az egyháznak ki kell nyilvánítania újra és újra „felelősségét és megbánását”⁵⁸. Hasonlóan szóltak az ország újonnan megválasztott vezetői is a Holocaust magyar zsidó áldozatai emlékművének 1990. július 8-i felavatásán.⁵⁹ Göncz Árpád köztársasági elnök és Antall miniszterelnök fennhangon bélyegezték meg az antiszemitizmust, és elkötelezték magukat a zsidó közösség jóléte mellett. Korábban soha nem hallott szavakkal, legalábbis ami a vezető magyar politikusokat illeti, tisztelegtek a zsidók vértanúsága előtt, a Holocaustot a történelem szégyenletes eseményének minősítve.⁶⁰

Bármennyire biztatóak is a posztkommunista korszak fejleményei, az oly kívánatos keresztény–zsidó megbékélés fundamentuma még korántsem szilárd. A történeti igazság és a fejlődőfélben lévő demokrácia egyaránt azt kívánja, hogy merész és őszinte szembenézés következzen el a Holocausttal. Minden kétséget kizáróan bebizonyosodott, hogy összefügg egymással a Holocaust és az antiszemitizmus. Ahogy a harmincas évek féktelen antiszemitizmusa könnyítette meg a végleges megoldás dolgát, ma ugyanúgy ösztönözheti a Holocausttal való becsületes szembenézés hiánya az antiszemitizmus megerősödését, annak minden rettenetes társadalmi következményével együtt.

Magyarország világi és egyházi vezető személyiségei, más, korábban a Harmadik Birodalom uralma alá került országok vezetőihez hasonlóan, mintha köntőrfalaznának az országnak a náci korszakban viselt dolgairól szólva. Nemigen hajlanak arra, hogy elismerjék Magyarország részvételét és részleges felelősségét a magyar zsidóság Holocaustja körül. Még mindig szinte kizárólagosan a németeket szokás hibáztatni a történelemért, főként azt hangsúlyozva – és nem is egészen indokolatlanul –, hogy a magyar zsidóság egészen a német megszállásig a Kállay-kormány védelmét élvezte, és hogy a megszállók a Kállay-kormány legtöbb tagját, mint ahogy sok más náciellenes magyart is, internálták. Ez azonban a történelmi igazságnak csupán egy része, mert mellőzi vagy